

FORRÁSKÖZLEMÉNYEK

„CSAK ÚGY ÖNKÉNT ÁLLTAM A ZÁSZLÓM ALÁ” Laky Antal keszthelyi csizmadialegény visszaemlékezése a 7. honvédzászlóalj harcaira

1988. július 18-án a keszthelyi premontrei gimnázium tanárainak irathagyatékát lapozgatva egy eddig ismeretlen, „negyvennyolcas” honvédélményeket megörökítő kéziratra bukkant *Kapiller Imre*, a Zala Megyei Levéltár munkatársa.¹A mindössze négy, mindkét oldalán sűrűn teleírt papírlap mindegyike kettészakadt ugyan középen (az összehajtás helyén), de összeillesztésük után kiderült, hogy a feljegyzés szövegéből csupán néhány szó semmisült meg, több oldalon még a szakadás helye is jól olvasható. Kiderült az is, hogy kéziratunk nem egy nagyobb munkának a töredéke, rövidege ellenére is hiánytalan, kerek egész „emlékirat”: a 7. honvédzászlóalj egyik közkatonájának visszaemlékezése a zászlóalj harcaira. Jóllehet a kéziratban a szerző neve, vagy aláírása nem szerepelt, tartalma mégis adott fogódzót az azonosításhoz: szerzőnk megadta születésének helyét és pontos dátumát, leírta nagybátyja nevét, és elbeszéléséből kiderült, melyik katonai egységben szolgált. Összevetve ezeket az adatokat a megnevezett helység anyakönyvével, és a szóban forgó katonai alakulat önkénteseinek lajstromával, percek alatt sikerült a keresett személyt azonosítani.

Laky Antal Keszthelyen született 1830. március 28-án.² Apja, Laky Mihály 1820 januárjában lépett be a helyi csizmadiák céhébe. A Lakyak, bár nem voltak nemesek, előkelő szerepet játszottak a cég életében: családjukból, rokonságukból került ki a népes testület jónéhány vezetője, így Laky Mihály is céhmester volt az 1840-es években.³ Már a harmincas évek derekán saját háza, szőlője és két szolgálja volt, viszonylagos gazdagságban élt — erre utal, hogy ő fizette a város iparosai közül szinte a legmagasabb adót.⁴ Antal nevű fiát is csizmadiának szánta, a legényt 16 esztendőskorában, 1846. december 20-án „szegődtették be” a keszthelyi csizmadia cégbe.⁵ Alig másfél évig gyakorolta azonban mesterségét, mert 1848. június 16-án beállt a 7. honvédzászlóalj önkéntesei közé.⁶ A zászlóalj 6. századába osztották be, és mint egyszerű honvéd vett részt a pákozdi csatában, a schwechati ütközetben és a Windisch-Grätz balszárnya elleni nyugat-felvidéki harcokban. Zászlóaljával együtt 1849. február 2-án tette le Lipótvárnál a fegyvert. Néhány heti nagyszombati, pozsonyi és bécsi raboskodás után a császáriak büntetésül besorozták a 37. sz. Máriásy sorgyalogezred újoncai közé és Prágába vezényelték. Nyolc esztendei kényszerű katonáskodás után, 1857. április 17-én érkezett vissza szülővárosába.⁷ Ettől kezdve élete végéig Keszthelyen élt, és tanult mesterségét folytatta.

1 A kézirat lelőhelye: Zala Megyei Levéltár (ZML) A keszthelyi premontrei gimnázium iratai. Tanárok után maradt kéziratok és feljegyzések.

Ezúton is köszönetet mondok a megtalálónak, hogy a kéziratot a rendelkezésemre bocsájtotta, és közlésre átengedte.

2 ZML Mikrofilmtár. A keszthelyi római katolikus plébánia anyakönyvei. Keresztelési anyakönyv, 1830.

3 ZML A keszthelyi csizmadia cég iratai. A cég jegyzőkönyve, 1813–1869.

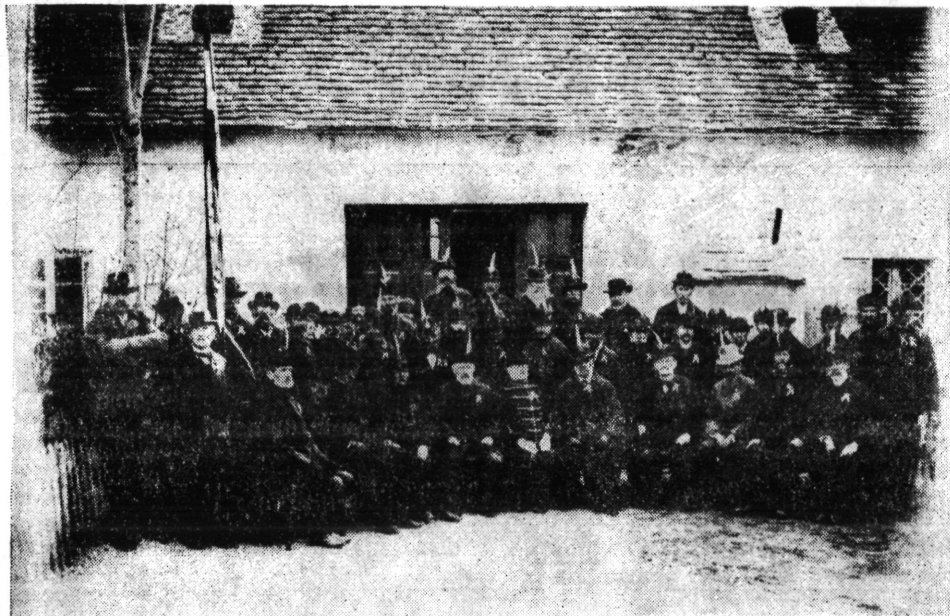
4 ZML Conscriptiones dicales Keszthely, 1835/36.

5 ZML A keszthelyi csizmadia cég iratai. Legényszerződötetési lajstrom.

6 ZML Katonaállítási iratok. Ujoncok lajstromai, 1848. „Avató Jegyzék. Zala Egerszegh 7. zászlóalj”

7 Az adatok forrása maga a közölt visszaemlékezés.

1858. január 13-án ismét „be hűtöztetett” (felesküdtetett) a csizmadiák céhébe, 1866-ban annak „szolgáló mester”-évé választották.⁸ Viszonylagos jómódban élt: 1865-ben már háromszobás saját háza volt.⁹ Tagja volt a Zala vármegyei honvédegyületnek¹⁰ és 1898-ban részt vett a pesti forradalom ötvenedik évfordulójának tiszteletére Keszthelyen rendezett ünnepségen. „Városunkban a március 15-én végbement hazafias ünnepségek legmegkapóbb mozzanata az agg honvédek felvonulása volt. Mikor a tisztikarral élén, öreges léptekkel haladt a 44 főből álló, meggyszínű magas tollal s nemzeti kokárdával ékesített csapat, sok szemből kicsordultak a meghatottság igazgyöngyei. [...] A

*A keszthelyi agg honvédek 1898. március 15-én.
(A Balatoni Múzeum Fotótára, Lt. sz. 16.874. Mazur Ildikó reprodukciója.)*

48-as honvédek az ünnepély után testületileg lefényképeztették magukat” — írta az eseményről a helyi hetilap.¹¹ A fénykép felhasználásával emléklap készült ezzel a felirattal: „Keszthely és vidékén tartózkodó 48-as honvédeink félszázados ünnepélynek emlékére”; az emléklapot valószínűleg valamennyi azon szereplő „agg” honvéd, köztük Laky Antal is megkaphatta.¹² Laky Antal ezután csendben éledélt még több mint egy évtizedig, végül életének 80. esz-

⁸ ZML A keszthelyi csizmadia cég iratai. A cég jegyzőkönyve, 1813—1869.

⁹ ZML Keszthely város régi levéltára. Keszthely városi házak összeírása, 1875. Házzám: 386.

¹⁰ Mikár Zsigmond: Honvéd névkönyv az 1848/49-diki honvédseregnek 1890-ben még életében volt tagjairól. Bp., 1891. 360. o. A többi forrással (és magával az emlékirattal is) ellentétben itt örmesterként szerepel, máshol nem említik a rangját.

¹¹ Keszthelyi Hírlap, XX. évf. 1899. március 13. (11. sz.) 6. o., és március 20. (12. sz.) 1—2. o.

¹² A fényképpel díszített emléklap egyik eredeti példánya: Balatoni Múzeum Fotótára, Ltsz. 16. 874.

tendejében, 1909. április 14-én halt meg.¹³ Temetéséről így emlékezett meg a helyi hetilap: „Az életben lévő 48-as honvédek, számszerint nyolcan, zászló alatt vonultak ki elhunyt bajtársuk temetésére. Résztvett a temetésén a főgimnáziumi ifjúság is, mely díszes babérmal helyezett az elhunyt szabadsághős korporsójára.”¹⁴ (Ez utóbbi körülmény arra utal, hogy már életében lehetett valamilyen kapcsolata a gimnáziummal, most előkerült visszaemlékezése talán már ekkor a gimnázium tanári könyvtárába került.¹⁵)

A XIX. század második felében készült kézirat célja és pontosabb dátuma ismeretlen, csak az bizonyos, hogy Laky Antal sajátkezű írása.¹⁶ Az emlékezés formai jegyeit vizsgálva szembevető szerzőnk (korához képest is) rendkívül rossz helyesírása, ami arra vall, hogy Laky ritkán vehetett a kezébe tollat és papírost, egészen kivételesnek tekinthető tőle ez a megnyilatkozás. Emlékezésének gondolatmenete és mondatszerkesztése az életrészben előadott elbeszélés következetlenségétől zsúfolt, mondatai hosszú sorokon keresztül összefolynak. Nem egyeztetni az alanyt és az állítmányt, helytelenül ragoz (ami egymagában persze tájnyelvi sajátosság is lehet). Helyesírása nemcsak a központozás hiányában, de a mássalhangzók hasonulásánál is a kiejtést követi. Jellemző és tipikus hibái: „z” helyett „sz” (forrástak, behosztak, butszústunk), „dt” helyett „t” (montam, felatták, engették), „mint” helyett „mind” („innét” helyett „innéd”). Feltűnően következtelen a „zászlóalj” szó írásánál (zászló alj, zászló aly, zászló ally, zászló all), és a személynevek írásánál (Jelasits—Jelaschits, Vindisgréc—Vindisgrétz, Koscut[!]
—Kosuth); a számára idegen, életében egyszer hallott helységnevek jó részét fonetikusán, találmóra írja le (Pakoszd, Zsugoró, Uzsora, Pruk, Schwekhát); következtelen az „l” és az „ly” használata („gula” helyett „gulya”, „kímélték” helyett „kimélyték”). Tekintettel ropant egyéni helyesírására és mondatszerkesztésére, a forrást betűhíven közöljük, miután a kéziratnak a mai helyesírás szabályai szerinti átírása olyan nagyfokú beavatkozást kívánna, hogy az a szövegűség romlásához vezetne.

Laky Antal immár a negyedik azoknak az ismert szerzőknek a sorában, akik a 7. honvédzászlóalj katonái közül írásban örökítették meg honvédélményeiket. 1892-ben jelent meg a „Történeti Lapok”-ban Kássa Lajosnak, a keszthelyi „Georgicon” volt hallgatójának visszaemlékezése,¹⁷ Árvay Sándor zalaegerszegi ügyvéd emlékiratából Kovács József 1936-ban közölt részleteket,¹⁸ végül 1948-ban adta ki Dornyay Béla a másik keszthelyi „prakszi”, Szekovics Pál naplóját.¹⁹ Közülük egyedül Laky volt iparos (a többiek, még ha tanulóként is, de mégis csak az értelmiségiek közé tartoztak), bár mindez jobbára csak az emlékirat külalakján, semmint tartalmában érezhető. Laky emlékezése leginkább Árvay Sándoréval rokonítható, de annál jóval szűkszavúbb. Mentetözik is a szerző: „engedelmet kérek, hogy csak is nagyból s röviden írom

13 Utólagos bejegyzés a keszthelyi plébánia 1830-as születési anyakönyvébe. ZML Mikrofilmtár.

14 *Keszthelyi Hírlap*, XXXII. évf. 1909. április 18. (16. sz.) 3. o.

15 A kézirat mindegyik lapján ennek bélyegzője látható.

16 Összehasonlítási alap: ZML A keszthelyi csizmadia cég iratai. A cég jegyzőkönyve. 1863-as aláírás: „Laky Antal czéh tag”

17 *Történeti Lapok*, 1892. 16., 18. sz.; v. ö.: *Novák Mihály*: Zalavármegye az 1848—49-évi szabadságharcban. (2. bőv. kiad.) Zalaegerszeg, 1906. 257—261. o.

18 *Kovács József*: Adalékok az 1848—49-i szabadságharc 7-ik honvéd zászlóaljának történetéhez. In: *Hadtörténelmi Közlemények*, 1936. 292—309. o. Az emlékirat eredetijéről készült másolat: Göcseji Múzeum (Zalaegerszeg) Adattára. 678—80. Az ennek felhasználásával készült szövegű forrásközlés: *Molnár András*: Árvay Sándor emlékirata. In: *Hadtörténelmi Közlemények*, 1989. 1. sz., 94—114. o.

19 *Dornyay (Dornyay) Béla*: Szekovics Pál keszthelyi georgiconi hallgató és honvéd naplója. 1848. május 16-tól 1849. december 9-ig. (*Balatonai Múzeumi Füzetek*, 7. sz.) Keszthely, 1948.

le történetem, de nem rege, hanem tapasztalt s igazságos.” A sorstársak emlékirataival összevetve (még ha össze is keveri néhol az időrendet), valóban erre a következtetésre jutunk. Laky pusztán az emlékezetére hagyatkozva, minden hozzáolvasás nélkül vetette papírra emlékeit; döntő részben személyes élményeit. A személyes tapasztalás kizárólagossága bizonyos szűklátókörűséghez vezetett ugyan (lásd a „segét verő” osztrák, és a szétlőtt árnyékszék történetét) de ezek a hétköznapi, apró kis jelenetek tették már-már naturálsan plasztikussá, árnyalttá a „hósi kor” eseményeinek bemutatását. Ez Laky Antal visszaemlékezéseinek fő érdeme; részben megerősíti, hitelesíti a 7. honvédszászlóalj történetéről eddig szerzett ismereteinket, részben több apró mozzanattal kiegészíti, színezi azt, nem utolsó sorban pedig egy hazáját szerető, öntudatos kézműveslegény alakját, sorsát állítja elének.

1896-ban, a millennium alkalmával jelent meg Keszthely város monográfiája, Bontz József munkája. A szabadságharc helyi eseményeit tárgyaló fejezetben Laky Antal gondolatai, szavai köszönnek vissza: Bontz a 7. honvédszászlóalj történetére vonatkozó részleteket (néhol szó szerint is) szerzőnk kéziratából merítette, anélkül azonban, hogy a forrást (vagy annak szerzőjét) megnevezte volna, ráadásul a közölt honvédnévsorban tévesen adta meg Laky keresztnevét, Károlyként említette.²⁰

CSAK ÜGY ÖNKÉNT ÁLTAM A ZÁSZLÓM ALÁ ÉDES HAZÁM SZERETETE VITT REÁ

[1. o.] Ezernyolczszáz harmincz mártius 28-án születtem Keszthelyen, már gyermek koromban el sajátítottam kedves jó atyámtól a haza szeretetet, minthogy ő is igen jó s becsületes magyar ember volt, sok boldog napokat éltünk mellette, de végre minden mulandó, én is bele léptem a legény számba.

Igy talált engem is az az elfelejthetetlen ezernyolczszáz negyvennyolczadiki forradalom, éppen tizennyolcz éves koromba, engedelmet kérek, hogy csak is nagyból s röviden irom le történetem, de nem rege, hanem tapasztalt s igazságos. Itt Keszthelyen kezdette meg alakulását, a 7-dik önkéntes honvéd zászlóalj az Istenben boldogult Schvastics Károly apát plébános szivreható beszéde után, ki vette az arany keresztjét a nyakából és édes hazám oltárára tette ezen szóval egy előre még többet adhatok,²¹ illen hazaszerető papok voltak negyvenyolczban, továbbá Laky Demeter,²² nagy bátyámat meg látogattam akkoriban tanította V. VI-ik oszt[ályban] a poezist itt Keszthelyen, szívesen fogadott, de zokon vette [hogy nem] áltam be honvédnek [holott] több ifjú barátai[m] [...] [be] áltak, én ugymond pap vagyok, de le vete[m] [a reverendá]t és kardot kötök, a haza így kívánja, mert körül vagyunk ellenséggel, fel keltek ellenünk a ráczok szerbek oláhok a horvátok pedig ma holnap reánk törnek, engem mintha forrástak volna csak enyit montam — holnap már honvéd vagyok; ezzel bucsut vettem tőle, s anélkül, hogy szüleimnek szóltam volna, föl csaptam Honvédnek. Keszthelyről 73. gazdasági gyakornok,²³ 5-dik és 6-dik

²⁰ Bontz József: Keszthely város monográfiája. Keszthely, 1896. 100–102. o.

²¹ Ha nem is Keszthelyen kezdte meg alakulását a 7. honvédszászlóalj, a keszthelyi önkéntesek belépése nagy lendületet adott annak. Svastics apát fellépését hasonlóan írta le Kássa Lajos (Novák: i. m. 259–260. o.).

²² Laky Demeter 1818-ban született Keszthelyen. Mint a premontrai szerzetesrend tanára 1847-től 1849-ig tanított a városban. 1848 őszén (és 1849 tavaszán — nyarán) nemzetőr főhadnagyként szolgált. 1849 szeptemberében lázító magatartásáért elfogták, évekig Olmützben és Josefstadtnban raboskodott, 1854-ben szabadult.

²³ A toborzás valós számadatai: Molnár András: A 7. honvédszászlóalj zalai önkéntesei. In: *Hadtörténelmi Közlemények*, 1987. 4. sz., 753–760. o.

gyimnazistákból, iparos segédekből, csak paraszt volt kevés, de azért mégis gyorsan szaporodott a zászló ally. Egerszegen nem annyira mint Szombathelyen és Pápán, de csak többnyire diákság és iparosokból, már Szombathelyen kaptunk fegyvert, rendes honvéd ruhát,²⁴ de kabát a mi zászlóallunknak nem jutott, amiért később sokat is fájlóttunk; míg Pápán voltunk gyakoroltuk magunkat naponként, és a zászló aly is meg tellett rendes 6. század.

Jön a parancsolat, hogy a zászló ally röktön induljon Keszthely[re]. Czinner²⁵ nevezetű őrnagy vezénylete alatt, le jöttünk Keszthelyre, de itt már fuvarosok vártak reánk, hogy meg se állunk csak tovább Kis Komáromig.

[2. o.] Gróf Stárenberg,²⁶ volt századosunktól el kéretőztünk Parcer Flóriával,²⁷ hogy szüleinket meg látogathassuk, csak rövid időre, a gróf nagyon finom és jó ember volt hozzánk, és szívesen adott engedélt, de mi hosszasan maradtunk, és mire ki mentünk Georgikumhoz,²⁸ már akkor a zászló alyunk el pásztázott Komárom felé s mi meg késtünk, de a századosunk ezért nem haragudott meg, sőt egy forspont cédulát adott, hogy menjünk a legközelebbi faluba és a bírótól kérjünk forspontot, és jöjjenek utánnunk Kis Komáromba, éppen velünk volt Emete Jóska jó barátunk, ez akkor Páhokon volt Vaszari mesternél segéd, mondván gyertek gyerekek majd lesz még forspont Páhokon, de igaz is lett, el jött velünk Gruber Jancsi is, nagy büszkén vitte a puskámat, pedig csak akkora volt még mint egy kis liliputi nc de még is el birta a puskámat. Páhokon igen szívesen fogadott vendégek voltunk Vaszarinál, ki azonnal forspont után is nézett, és maga a bíró fogatott be számunkra. Vaszari mind jó magyar ember jól meg vendégelt bennünket, végre el butusztunk és kocsira ültünk, de a Gruber Jancsi is úgy akarta, hogy ő is velünk jön, a becsalinál,²⁹ nagy nehezen [tultuk a kocsiról lecsalni, sirt nagyon utánnunk, de azért [...]

El aludtunk a kocsiban, csak azt vettük észre hogy Kanizsán a Zöldfa,³⁰ előtt állunk, holott csak Komáromig kellett volna vinni, mert a táborunk ott volt; szerencsénkre még a horvátok nem értek Kanizsára, mert korai foglyok lettünk volna, a kocsis azt gondolta hogy minket Kanizsára kell szállítani, a Zöld Fában ott találok a nagy bátyámat Demetert és Sebesy Kálmánt,³¹ s nagyon örültek, hogy látnak mind honvédet ők pedig nemzet őr tisztet kardossan voltak.

A Horváth sereg Jelasits bán vezénylete alatt át lépte a határt és Kanizsának jött, mi pedig Kanizsáról Keszthelyre, itt a táborunk csata állásban várta a horvátokkal hogy meg ütközzünk, de hiába mert Jelaschits Somogynak vette az utját, éjjel 12 órakor a mi táborunk is meg indult, hogy elébe kerüljünk a Horváth seregnek, Tapolczán István nádor szemlét tartott felettünk, Veszprémmel még láttam de az után soha, mi mégis gyorsabban mehettünk mind a horvátok mert elébb Fehér várba vonultunk, másnap Pakoszdna,³² indultunk ne hogy Jelasits mind akarta egyenessen Budára megy, elsőbb el fogadjuk az ütközetet.

Ugy is lett Szent Mihál napján mikor virradni kezdett hallottam meg az első álgyu dörrenést, de nem ijedést hanem örömet idézett eléngbe.

[3. o.] A zászló alyunk Zsugoró,³³ alatt egy hegy oldalban hol takarva voltunk foglaltunk állást, jobbról és balról mellettünk két üteg álgyu, a Pesti tüzerek többnyire fiatal deákokból állott, az első zászló aly még fellebb az országúttal jobbra a hegy lánczban, és így tovább az Ernesztek Poriszok Vázák,³⁴ regularisok és a huszárok, és többi ütegek, de mindnyájan takarva voltunk hogy a horvátok nem igen

²⁴ Nem rendes honvéd ruhát, csak vászonzubbonyt kapott a zászlóalj, de azt is főként Pápán.

²⁵ Helyesen: Karl Zinner

²⁶ Helyesen: Starhemberg István, gróf

²⁷ Parcer Flórián 1826-ban született Keszthelyen, 1848 tavaszán még „deák” volt.

²⁸ A Festetics György által alapított „Georgicon” gazdatisztképző intézetről van szó.

²⁹ A „Becsali csárda” a Keszthely és Hévíz közti útvonalon állt.

³⁰ A „Zöldfa” vendéglő 1845-ben épült Nagykanizsán, itt volt Csányi László zalai szállása, és 1848 nyarán a kormánybiztosi főhadiszállása.

³¹ A premontréi rend keszthelyi gimnáziumának tanára. 1849. júniusában még a Szemerekormány is vizsgálatot rendelt el ellene „kommunizmusra vezérő beszéd” miatt, de felmentették. 1849 őszén azonban a császáriak látítás miatt elfogták, négy évet töltött ő is Olmützben és Josephstadtban.

³² Helyesen: Pákoz

³³ Helyesen: Sukoró

³⁴ A 48. sz. „Ernö főherceg” gyalogezred 3., a 34. sz. „Vilmos porosz herceg” gyalogezred 2., és a 60. sz. „Wasa herceg” gyalogezred 1. zászlóaljairól van szó.

láthattak bennünket. A horváth sereg jön ki Pakoszból hogy el feketedett tőlök az egész táj, azt gondoltam, hogy valahol Horváth van a világon mind itt van, persze én még ennyi népet eddig nem láttam no de azért nem ijedtem meg, a horváth kezte meg az ágyu tüzelést és folyvást jött előre, úgy hogy tőlünk is a csatár lánccz előre vonult és tüzelt, rövid idő alatt a csatár lánccz vissza hivatott, ekkor jobbról balról a Pestiek el keztek tüzelni, mi is sor tüzet attunk és előre szurony szegezve, tőlünk jobbról és minden honnéd el kezdődött a harc, a horvátság ösze zavarodott mind mikor a hangyaboltot fölrugják, úgy össze bonyolódtak a huszárjainknak sem kellett egyéb volt aprítani valójok mi lőttük ők vágták a horvátot, el kezdett viszsza húzódni Pakoszdnak és a szőlő hegyeknek mi utánuk hogy hirmondót sem hagyunk belőlök, de nem úgy lett ám mind mi akartuk, egyszer haljuk hogy abschagolnak,³⁵ és látjuk a horvátoktól a fehér lobogót vagy abrosz vagy mi volt, csak hogy meg szünt a csata, el csendesült minden, és vártuk mi fog most történni, az történt hogy Jelasits négy napi fegyverszünetet kért³⁶ amit a gyáva Móga meg is adott, volt köztünk azután a nagy zugolódás, hogy miért nem engették most a horváth sereget megsemmisíteni, ekkor már tapasztoltuk hogy nem igaz ember vezényli a táborot, még akkor éjjel el mentünk Pest felé Baracskaig és még egy iszonyu essővel is meg vert minket az Isten, a töltéseink meg nedvesültek másnap volt dolgunk a fegyvereinkkel, ez nap Gróf Zsicsit,³⁷ a miért Jelasitsnak élelmet bort küldött mind haza árulót Görgei egy szigánnyal fel akasztatta; továbbá jön a vízió,³⁸ hogy a horvátok meg szöktek fel Mórnak most mehetünk utánok és pedig forsponton majd el ériük őket, a derék Fehérvári nemzetőrség nagyon jól viselte magát Róth tábornokot Uzoránál,³⁹ három ezer emberével le fegyvereszte, a mi táborunk pedig vertük a port a horvátok után egész Győrig, ott megállapottunk gondoltuk hogy ütközetre kerül a sor de semmi sem lett belőle, a horváth fel húzódott Mosonyon keresztül átal a Lajtán Pruknál,⁴⁰ táborútött, mi pedig a Lajtán alól Pándorfnál,⁴¹ táboroztunk, onnéd a horváth Bécs alá húzódott és Vindisgréczel,⁴² csatlakozott.

Öt nap ostromolta Vindisgrétz Bécsset le hallott hozzánk az álgyu dörgés, kétszer el indultunk, hogy segítségekre legyünk a Bécsieknek de fele utról mindig vissza jöttünk, a mind értetem nekünk honvédeknek nem lett volna jogunk át menni a Lajtán csak is a hont védeni.

[4. o.] Mem érkezett Koschut,⁴³ 20 000 emberrel, de már ekkor Bécs be volt véve így a mind akkor hallottam lettünk 40 000-en Másnap Kosuth szemlét tartott felettünk és igen szép lelkesítő beszédével fel tüzelt bennünket hogy a pokol beli ördöggel is szembe szálltunk volna, el határozták egyszer is mint hogy fel megyünk Bécs alá és meg ütközünk Vindisgréczel, és úgy is történt, a magyar tábor Bécs alatt, a jobb szárnyán Bécs felől nem tudom kik voltak, csak hogy a mi zászló alyunk Schvekhát,⁴⁴ mellett egy erdőben foglaltunk állást, igen éhesek voltunk azon este és még sem ehattuk meg a menüt, mert a huszárjainkat éppen abrakolás közben meg támadták, mivelünk ott hagyatták a guláshust és egész éjjel patrolérosztunk,⁴⁵ ehessen, másnap reggel a Schvekháti temetőbe lettünk rendelve hogy a bal szárnyán ha jönnek a lovasok készen várjuk őket, hét órakor kezdődött meg a csata a jobb szárnyán, mi a temetőtől néztük nyugodtan, és örültünk hogy verik Bécs felé az osztrákokat, és a bal szárnyán semmitem mutatkozott, ekkor jön egy futár, jelenti Czinner őrnagyunknak hogy a zászló allal azonnal foglalja el az erdőben az álékat,⁴⁶ úgy is történt ott hagytuk a temetőt, és az erdőben vártuk a lovasságot egy

35 „abschlagen mit den Trommel” — „szüntetöt dobolni”, jelt adni a (fegyver)szünetre.

36 A fegyverszünet 3 napos volt.

37 Zichy Ödön (Eugen) „csupán” magyar miniszteri ellenjegyzés nélküli cs. kir. kiáltványokat szállított.

38 Helyesen: avis (ejtsd: avi) tudósítás, értesítés

39 Helyesen: Ozora. A szerző itt összekeveri az okt. 3-i székesfehérvári népfelkelést az okt. 7-i ozorai diadallal.

40 Helyesen: Bruck

41 Helyesen: Parendorf

42 Helyesen: Windisch-Grätz. Jellačić előbb Auersperg csapataival egyesült (okt. 13—14.) csak azután olvadt be a főszeregebe. (okt. 22—23.)

43 Helyesen: Kossuth. A létszámadatok túlzók: Kossuth kb. 8000 főt vihetett, az egész magyar haderő létszáma pedig 25000 fő lehetett.

44 Helyesen: Schwechat

45 patrol — őrzéret, járőr, őrszem

46 allé — faszor, fákkal szegélyezett út

negyed óráig de nem jött, ismét jön egy [futár, jelenti hogy] [...] [menjen] [...] az előbbi helére a temetőbe. (Gondoltam már nem találják helünket.) Schveckhábról egy alén mentünk a temető felé jól elhagytuk a várost, és Kása Lajos,⁴⁷ nevezetű gyakornok volt, mondja az őrnagynak hogy ne menjünk tovább mert előttünk az nem a mi lovasságunk; e mit tud maga hisz azok innéd vannak a temetőn nekünk pedig a temetőhöz kell mennünk, ezen szóra 3 rakéta röpül felénk a lovasságtól az egyik alig hogy az őrnagyot le nem söpörte a lóru ijtetőben e vagy hogy rekuszumot komandérozott,⁴⁸ azt gondolta regularisoknál van, no de azért meg lett érteve jobbra átot fordítottunk, a hatodik század nagyon is meg indult báró Buthler Lajos,⁴⁹ volt az ászló tartó, de annyi esze sem volt hogy az ászlót ki bontotta volna sem a tiszteknek sem az őrnagynak magának, illen tanulatlanok voltunk, de Kása Lajos kikapta Butler kezéből a zászlót le hasította a futrát,⁵⁰ ki bontotta és meg rászta és el kiáltja fiuk meg ne merjen szaladni senki hogy el hadja e szent zászlót! Azonnal meg állapodott a hatodik század, a goló egymást érte jobbról balrul a rakéta keresztül járt felettük hanem kárt nem sokat tett bennünk, a nagy fáktól.

[5. o.] Különösen fel tünt előttünk egy szürke galléru köpönyeges fiatal uri ember, hóna alatt egy csomó irás volt, ez egyik burgondia veremtől a másikhoz szaladt és hasonfegve írta vagy rajzolta a történeteket, a golyó egymást érte körülötte és fölötte de mint hogy hason fegve irt így egysem taláta, utóbb velünk együtt be húzódott Schveckhába, ott azonnal el torlaszoltuk az utzát hogy a lovasságra onnéd tüzeljünk, de nem lett rá szükség jön egy futár jelenti hogy rökton és gyorsan húzódjunk ki Schveckhábról mert mindjárt be leszünk kerítve, és ugy is lett volna, mert mikor Schveckhábról ki jöttünk már az egész jobb szárny előre volt, mi voltunk leghátul és két üteg álgyu tüzelt vissza az ellenségre és lassan meg retiráltunk, Pozsonyig, a nagy fáradtságtól, nem tuttunk enni sem pedig már két nap nem ettünk, más nap reggel be mentünk Pozsonba, ott osztogattak pálinkát cipót, és megleg virslit.

Gion⁵⁴ lett most a tábornokunk, és Pozsontól Nagyszombatnak ló vonatu vasuton meg indultunk, Simonits tábora ellen, egyszer ut közben meg ált velünk a ló vonat, az gondoltuk ellenségéből jön elejbenk lovasság, pedig magyar huszárok voltak, Prágából szöktek meg,⁵² és Simonits táboránn törtek keresztül, csak kettő esett el közülök, köpönyegjeik csupa sár és viz volt szegényeknek és ki fáradtak voltak, alig birtak beszélni meg éljeneztük őket és tovább indultunk ők Pozsonynak mi pedig nagyszombatnak. Perczel tábora Posontól le fele húzódott Vindisgrétz előtt egész Mörig. Mörnél megütközött Vindisgrétzel, nem várta be a segítséget ki ha nem ő és Perczelt meg verték.⁵³ Mi pedig Simonitsot,⁵⁴ fordítottuk megy és vertük vissza a Kárpátoknak, Nádosdnál,⁵⁵ a hidakat fel szette előlünk hogy könnyebben retirálhasson, de azért mindig nyomába voltunk, Nádosd tüzből volt, azt nem tudom mellik fél gyujtotta fel csak hogy lángok közt vertük ki az ellenséget, Gion ugy nézett ki mind az üszög, a lángok közt és csak bisztatott előre fiuk csak lőjjetek, mi után ki vertük az ellenséget a falu végén az utolsó ház előtt volt két osztrák halott egy sorba kiterítve, jobbról egy huszár ló dögölve, a két halottnak a vére lefolyt a szekér utra, és nekünk azon kellett keresztül gázolnunk, és milly hatása volt reánk a sok vér, dühössek lettünk mind a tigris, nem éresztünk fáradtságot, csak rajta az ellenségre nem sok idő tellett bele keresztül vertük őket a Kárpátokon.

A Kárpátokon tul az ellenség golyója egy huszár századosnak⁵⁶ mind a két lábát el szakasztotta, mikor fel tettük a kocsira, még akkor sem vesztette el az eszméletét,

47 Kása Lajos 1827-ben született Nagyabonyban. 1848 tavaszán a keszthelyi Georgicon hallgatója volt. Visszaemlékezése: *Novák*: i. m. 257—261. o.

48 „Rechts um!” — Jobbra át!

49 Báró Butler Gyula 1822-ben született a sziléziai Libnitzben, 1848 tavaszán mint „utazó” tartózkodott Zalában.

50 A zászlót védő vászontok

51 Guyon Richárd akkor még csak ezredes volt.

52 A Nádor huszárok harmadik, mintegy 150 fős csapata.

53 Perczel a Muraközéből vonult vissza, de csak december végén. A szerző itt ismét összekeveri az időrendet, az október végi eseményekkel helyezi egyidőbe Perczel móri vereségét (dec. 30.)

54 Helyesen: Simunich, Balthasar

55 Helyesen: Nádas

56 Franz Münz Miklós — czredbeli kapitány a nov. 4-i, Jabloncánál vívott ütközetben halt hősi halált.

sőt bátorított bennünket, mondván csak előre fiuk még én velem nem veszett a haza, szint úgy egy huszár adjutánsnak a jobb karját, éppen mikor jelentést tett a karjának fele a kardal együtt a földre esett, mire a huszár őrnagy tette figyelmessé hogy hadnagy ur nincs meg a karja, akkor alélt el a hadnagy.

[6. o.] Simonits táborát át vertük a morva határra, de harmadnapra nagy segítsége érkezett Prágából, akkor meg nekünk kellett vissza huzódnunk egész a Kárpátokig, ott Simonits táborát ütött, mi pedig elő őrőst állítottunk elé a Kárpátokon, és a táborunk a Kárpátok alatt be szállásoltatott november közepe volt már hidegek voltak, és minden harmadnap került reánk az előlőrsi szolgálat, szem közt az ellenséggel, gyakran azt gondoltuk reggelre meg fagyunk a nagy hideg és szelektől, olly sötétségben voltunk éjjel hogy nem láttunk 5 lépésre a fülünket a földre fektettük úgy halgatósztunk, magamon történt hogy éjjel egy bokorra rá löttem az gondoltam patrol az ellenségtől, és természetes a kiáltásomra nem felelhetett mind bokor a nagy szél mozgatta én el is feledtem hogy nappal is ott ált a bokor, reá löttem, ezzel fel izgattam az egész elő őrseinket, én azzal mentettem ki magam hogy egy ellenséges patrolra löttem pedig nem volt igaz.

November utolja felé Simonits megint kapott haderőt, ott kellett hagynunk az elő őrőst visza huzódtunk, Ordódi,⁵⁷ lován egy rakéta keresztül ment mellettünk esett el a ló de Ordódinak csak a köpönyegét szakasztá ki a lóva belével együtt, én meg botlottam egy tusakban hasra estem szerencsémre, mert különben ott maraszt engem is a rakéta az után huzódtunk visza felé de mindig tüzelve ők mi reánk mi ő reájok végre a kárpát alsó részén egy Bóra nevű rokonommal,⁵⁸ az ut melletti sánczból a mitől egy kicsit takarva voltunk, el kesztünk lövöldözni egy vén osztrákra, aki az erdő szélén egy vastag fa mellől lőtt ő is mi reánk, s mikor már ránk lött, meg fordult és a seggit verte hogy minket mérgecsins, már mind egyikünk háromszor lötünk rá, de nem tuttuk el találni, és ő nagy boszuságunkra mindég a seggit verte, e közben egy puská vesztő is löttek közébünk, és a partban állt meg kösztünk, az ötödik lövésem még is sikerült fel hömbölődött a vén osztrák, ekkor másodsor jött a futár, hogy siessünk a mint tudunk, mert mindjárt be kerit bennünket a lovasság, ha nem teszszük úgy is jártunk volna, mire a hadtesthez csatlakoztunk, már Nádosnál a majorok égtek egy hegyre a zászló aljunkból 6, honvédet felcsaltak az osztrák Jágerek,⁵⁹ hogy ők is magyarok el is fogták őket. Végre is szégyen volt vagy nem Nagy szombatig reteráltunk Simonits elől. Nagy Szombattal a mi zászló aljunk Szeredre ló vonatu vas uton mentünk, Szeredről pedig be Leopold várba lettünk rendelve, ez ugyan nem volt kedvünkre mert jobb szeretünk volna tovább nyilt csatákban részt venni de ha így lett rendelve nem szabad volt még szólni sem.

[7. o.] Ordódy ezredes vette át a várparancsnokságot, báró Mednyánczky,⁶⁰ heletes várparancsnok a vár őrőség állott 7-dik honvéd zászló aly 16-dik honvéd zászló aly ez többnyire tóth fiukból állott és még csatában nem voltak, továbbá volt 2 század csika péri,⁶¹ reguláris olaszokból állott és még tovább a vártüzérség összesen voltunk 3000-en. December utolján Karácson ünnepein lettünk körül véve az ellenségtől, és január nem tudom hányadikán, külte hozzánk Simonits az első parlament, a Parlamentnak csak annyi lett válaszolva, hogy nem engedünk utolsó cepp vérig, és ezzel ki bocsájtották, de alig érkezett oda visza a hol a szeme be lett kötve, már egy gránáttal tisztelkedtek, és Ordódy lakása felett pattant széjjel — én eppen ott áltam disz őrön egy kicsit meg is rettentem, a fő várta előtt tanakodtak a tisztek, Ordódival, de csak hamar szét ugrottak a durranásra, Ordódy is gyors lépésbe jött haza engem a kasszához állított a pinczébe még föl váltottak, az ágyu tüzelés igen erős volt úgy a mi sánczainkról ki felé, az ellentül pedig be felé, ez tartott reggel 9 órától dél után 3 óráig de szüntelen 3 óraker egy nagy éljenzés lett, a Mestecska feülű sánczon én is fel szaladtam sánczra, és láttam, hogy az ellenség futkoz és a füstöt meg a rakéták hogy pattoktak széjjel, mert a mi tüzérünk éppen el találta a ra-

57 Ordódy Kálmán honvéd őrnagy, dandárok. Az említett baleset a dec. 6-1, Lieszko elleni támadásnál történt.

58 A 7. honvéd zászlóaljban egy Bóra György nevű 18 éves gazdász-gyakornok szolgált

59 Jäger — vadász

60 Mednyánczky László, honvéd őrnagy, vértanú

61 A „Ceccopieri” olasz gyalogezredről van szó. A várőség tényleges létszámáról és az egész ostromról: *Rabár Ferenc*: Lipótvár ostroma 1848—1849-ben. In: *Hadtörténelmi Közlemények*, 1988. 2. sz. 362—382. o.

kétás kocsijokat és hat rekétás kocsi robogott széjjel a mi sok kárt tett emberekben és lovakban, tehát ezért abban hagyták az ostromot, utánna egy pár hétre a második parlament is meg jött hogy adjuk fel a várat s majd az egész vár őrség szabadon el bocsájtatik ha[za] de erre is csak az lett a válasz, mi az elsőre, és meg kezdetté[k] ismét az ostromot még gorombábbul mind az előbbi, A [...] szuronnal nem mertek ám ostromolni még a templo[mot] sem kimélyték egy szent sem maradt prezur,⁶² nélkül [ez az] ostrom erősebb is volt a másiknál meg tartóssabb is de ez is [meg]szűnt, ezen idők alatt vártuk Mészáros,⁶³ táborát hogy meg jön de bizon nem jött, Báró Mednyánczky próbát is tett a 16ik zászló allal s ki tört az ellenségre, mert még ezek nem voltak csatában, de nem is értettek ám hozzá, mert mindgyár kezdetben ösze futottak és sokat be hoztak vissza lábok nélkül, és hamarossan vissza is huzódott velök Mednyánczky.

Az utolsó ostrom február 2-án Gyertyaszentelő napján, szinte azon mód nem kapott ki elégtítő választ a Parlament, ismét meg kezdték, s jöttek 150 fontos bombák 18 fontos golyók, rakéta gránát, amivel csak árthattak küldték hozzánk befelé, de a mi tüzeink is dolgoztak ám azt gondoltuk hogy ég föld össze szakad, egy tizen-nyolcz fontos golyó csak nem engem is Ábrahám kebelébe küldött, mert éppen fő vártán voltam [8. o.] és a fő vártához többnyire jöttek a 18 fontos golyók, nekem pedig éppen az árnyékszékre kellett mennem, és mind ha figyelmeztetett volna valaki hogy lépjek ki, és kint kössem meg a gatyámat és alig hogy kiléptem az ajtótól jobbra abban a pillanatban rapotyára szakasztotta egy 18 fontos golyó az árnyék székét is és menten maradtam, a kórházban többeken betegen feküdtek de az ágy szűke miatt a pallon szalma zsákon, oda is be tört egy bomba és egy Egerszegi fiúnak a hasán szakadt szét az Isten tudja hány száz darabra szórta, és mellette a többi betegnek semmi bajja nem történt a mestecskai kapunál voltak őrészen a 16-dik zászló alyból és a kis ajton valahogy be jött egy golyó és az ott sétáló tizedest keresztbe szakította mingha úgy nyirték volna el a derekát, nem maradt épen a várbán egy ablak sem, a gyalogság többnyire a kaszamatákban volt mert nem volt reá szükség e közben a tisztok addig tanácskoztak, hogy el végezték hogy a várat fel atták, de a derék báró Mednyánczki nem atta bele egyezését amiért szegény jó magyar meg is lakolt. Pozsonba fel akasztották, anyit bizonyossan tudok mondani hogy kevés lisztünk és puska porunk lehetett, mert csak anyi kenyeret kaptunk egy napra hogy egyszerre meg ettük, hanem bort hust dohánt bővebben kaptunk, elég az hozzá a várat fel atták úgy monták oly feltétel mellett hogy, mindnyájan szabadon mehetünk mi pedig szomoruan könnyezve fegyverünket a vár közepén gulyába⁶⁴ raktuk, az osztrák tüzekek az álgukat át vették a sánczokon, e közben a csiká-périektől három olasz hogy az osztrák kézre ne jusson egy komandó szóra egy más agyon lötték, minket a Mestecskai kapun ki indítottak az osztrák tábor közé és még akkor nap el kísérték bennünket Nagyszombatba a hol a jó nagyszombatiak meg vendégeltek bennünket csodállom, hogy ezt szívességet meg engedték nekik, innéd az az az invalid házból⁶⁵ többeket nő ruhába meg szöktettek, másnap kísérték bennünket Posonba, harmad nap Bécsbe, az arbeits házba,⁶⁶ itt egy kéve zsuppot kaptam fel, és egy szegletben reá feküdtünk én Parczer és Legman,⁶⁷ és dalogattuk rab vagyok rab vagyok szabadulást várok, naponként kaptunk egy pengő krajczárt, egy leves merő lensét és egy gombócot, meg fél kenyeret, így telt el néhány szomoru napunk mig végre fel esküdtettek az osztrák zászló alá, és beosztottak a Máriaási ezredhez el kültek bennünket Prágába az ezredhez, és 1857 április 17-én jöttem haza Keszthelyre.

A min vagy is viszontagságom az osztráknál mind zsoldos keresztül mentem az még igen sokból állana meg írni.

62 plezur: máz, festék

63 Nem Mészáros Lázár hadügyminiszter felsőtiszai, hanem Görgei feldunai hadtestét várták.

64 értsd: gulyába.

65 Katonai rokkantak háza

66 „Dologház”

67 Légmán Vilmos 1830-ban született a Zalamegyei Ohidon, 1848 tavaszán „deák” volt.